

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Казьмирчук М.Г., доктор історичних наук, доцент кафедри української історії та етнополітики, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), kazmyrchuk@ukr.net

Губицький Л.В., кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії і філософських та соціальних наук, Київський національний торговельно-економічний університет (Україна, Київ), kazmyrchuk@ukr.net

Нове дослідження людського капіталу. Рецензія на монографію:

Довжук І.В., Симоненко І.В. Інженерно-технічна інтелігенція у розвитку важкої промисловості півдня України (друга половина XIX ст. – початок XX ст.). / І.В.Довжук, І.В.Симоненко. – Луганськ: Вид-во СЧУ ім. В.Далія, 2013. – 180 с.

Kazmyrchuk M.G., doctor of historical Sciences, associate Professor, Department of Ukrainian history and the ethnic policy, Kyiv national University Taras Shevchenko (Ukraine, Kiev), kazmyrchuk@ukr.net

Gubizki L.V., candidate of historical Sciences, associate Professor, Department of philosophy and the philosophical and social Sciences, Kyiv national trade and economic University (Kyiv, Ukraine), kazmyrchuk@ukr.net

A new study of human capital. Review of the monograph: Dovzhuk I.V., Symonenko I.V. Engineering-technical intelligentsia in the development of heavy industry of the South of Ukraine (the second half of the XIX century – beginning of XX centuries). / I.V. Dovzhuk, I.V. Symonenko. – Luhansk: Publishing house in the INTERNAL them. After V. Dahl, 2013. – 180.

Казьмирчук М.Г., доктор исторических наук, доцент кафедры украинской истории и этнополитики, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), kazmyrchuk@ukr.net

Губицкий Л.В., кандидат исторических наук, доцент кафедры философии и философских и социальных наук, Киевский национальный торгово-экономический университет (Украина, Киев), kazmyrchuk@ukr.net

Новое исследование человеческого капитала. Рецензия на монографию: Довжук И.В., Симоненко И.В. Инженерно-техническая интеллигенция в развитии тяжелой промышленности юга Украины (вторая половина XIX в. – начало XX вв.). / И.В.Довжук, И.В.Симоненко. – Луганск: Изд-во ВНУ им. В.Далія, 2013. – 180 с.

Довжук І.В. та Симоненко І.В. підготували ґрунтовну монографію про місце інженерно-технічної інтелігенції у розвитку важкої промисловості півдня України (друга половина XIX ст. – початок XX ст.) ще раз нагадали про необхідність зваженого підходу до виключної ролі фахівців у сучасному суспільстві знань, що спричиняє потребу встановлення значення інтелігенції, особливо технічної, у попередні періоди розвитку суспільства. Глибокий аналіз історіографії зі сфери гірничої справи, металургійного виробництва, освітянської підготовки інженерно-технічної інтелігенції дозволив авторам зробити виважені висновки.

Оскільки протягом другої половини XIX ст. – на початку XX ст. внаслідок капіталістичної модернізації на Півдні України сформувався потужний індустріальний комплекс, постільки відчувалося постійне кількісне зростання інженерно-технічної інтелігенції, що відіграла визначальну роль в економічному житті суспільства. Інженери і техніки спрямовували свою діяльність на вдосконалення виробництва та вивчення надр Півдня України, що сприяло перетворенню південноукраїнських підприємств на провідні підприємства чорної металургії Російської імперії. Гірничі інженери та інженери-металурги відкрили й дослідили десятки залізрудних родовищ, сприяли розвитку теорії та практики гірничозаводської справи. Авторі наголосили на значному внеску у розвідку корисних копалин на території Донецького басейну, Криворіжжя, Керченського півострова гірничих інженерів П.О.Кульшина, Є.С.Копанева та ін., у налагодженні виплавки чавуну на мінеральному паливі інженерів-металургів М.В.Белоусова, І.А.Тіме, А.Ф.Мевіуса та ін.

Як вдало визначили автори монографії джерелами поповнення складу інженерно-технічної інтелігенції в другій половині XIX – на початку XX ст. були рекрутування іноземних фахівців (бельгійців, французів, німців, особливо наприкінці 80-х – у 90-х роках XIX ст.), підготовка спеціалістів через систему середньої спеціальної та вищої

спеціальної освіти Російської імперії, а також безпосередньо на виробництві, на заводах, шахтах, копальнях.

Автори довели, що малочисельність власних кадрів інженерно-технічної інтелігенції Російської імперії та Півдня України була зумовлена нерозвинутістю мережі середньої спеціальної та вищої спеціальної освіти Російської імперії в період, що досліджувався та особливо попередній – кріпосницький – період. Ще однією з причин обмеженої кількості інженерів названо становий характер освіти, який зупиняв подальше навчальне, наукове, технічне, виробниче зростання для більшості населення імперії.

Заслугує на увагу авторська думка про високий рівень викладання та представницький склад посеред викладачів спеціальних та вищих спеціальних навчальних закладів в Україні, які забезпечували як теоретичну, так і практичну підготовку майбутніх інженерів. Зокрема, зроблено наголос на досягненнях у підготовці інженерів у стінах Харківського технологічного (з 1885 р.), Київського політехнічного (1898 р.) інститутах, Вищому гірничому училищі у Катеринославі (з 1899 р.), Лисичанській штейгерській школі (з 1872 р.), Горлівському гірничому училищі С.С.Полякова (з 1876 р.), Смілянських технічних класах (з 1884 р.). Напередодні 1917 р. в Україні діяло 18 середніх технічних навчальних закладів з невеликим контингентом учнів (350 спеціалістів), що не забезпечувало промисловість спеціалістами середньої кваліфікації. Така ж картина виявлена і у сфері вищої технічної освіти. Доведено, що у 1913 р. 481 інженер, який працював на Півдні України (в межах Російської імперії відповідно – 5167 інженерів) не могли стати потужним прошарком суспільства в кількісному відношенні. Зміни у становому складі студентів спеціальних навчальних закладів у другій половині XIX – на початку XX ст. засвідчили поширення процесу демократизації складу студентства та відповідно інженерно-технічної інтелігенції.

Зваженою також є позиція авторів щодо значення для підготовки інженерів та техніків у другій половині XIX – на початку XX ст. гірничотехнічних й загально технічних журналів. Завдяки цим журналам науково-технічна інтелігенція мала змогу поповнювати свої знання, знайомитися із сучасним рівнем розвитку техніки. Не менш значущу роль для створення дослідницького середовища відігравали науково-технічні товариства, які забезпечували конкурентне середовище, і саме в ньому, як і на виробництві проявлялися творчі здібності інженерів, механіків, техніків, їхні уміння приймати ефективні та раціональні рішення.

Зауваження: при аналізі підготовки інженерів у Гірничому інституті, Технологічному інституті, Інституті інженерів шляхів сполучення у Петербурзі, Московського вищому технічному училищі, Технологічному інституті у Томську варто було зважити не лише на станове походження студентів, але й на місце їх народження або проживання. Це дозволило б виокремити контингент студентів з України. Можливо варто було б зважити на випускників природничих факультетів університетів, які також могли кооптуватися до інженерно-технічної інтелігенції. Високий рівень виробництва у Царстві Польському, згодом Привіслянських губерніях засвідчував наявність фахівців і власної школи для їх підготовки, тому можливо вони також долучились до підготовки інженерів для Півдня України. Оскільки локомотивом технічних нововведень були європейські держави, то доречним було б визначити місце європейських гірничотехнічних й загально технічних журналів у підготовці науково-технічної інтелігенції.

* * *

Петренко І.М., доктор історичних наук, професор кафедри педагогіки, культурології та історії, Полтавський університет економіки і торгівлі (Україна, Полтава), petr-ir@rambler.ru

Видавнича справа на тлі історії повсякденності. Рецензія на книгу: Золотоніський книгодрук (кінець XIX – початок XX століття). Історико-бібліографічне дослідження / за ред. та упоряд. О.З. Силки. – Черкаси, 2012. – 232 с.

Petrenko I.M., doctor of historical sciences, professor of pedagogy, cultural and history, Poltava University of Economics and Trade (Ukraine, Poltava), petr-ir@rambler.ru

Publishing on the background stories of everyday life. Review of the book: Zolotonoshy publishing (the end XIX – beginning XX century). Historical and bibliographic research / under the editorship of and author originator O.Z. Sylka. – Cherkassy, 2012. – 232 p.

Петренко І.Н., доктор історических наук, професор кафедри педагогіки, культурології та історії, Полтавський університет економіки і торгівлі (Україна, Полтава), petr-ir@rambler.ru

Издательское дело на фоне истории повседневности. Рецензия на книгу: Золотоношское книгопечатание (конец XIX – начало XX века). Историко-библиографическое исследование / под ред. и автор-составитель О.З. Сылка. – Черкасы, 2012. – 232 с.

Оксана Силка – кандидат історичних наук, доцент Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького та вчений секретар його наукової бібліотеки, уродженка м. Золотоноша. Сфера її наукового зацікавлення – це прояви громадської самоорганізації населення України у період другої половини XIX – початку XX ст. Сучасний районний центр Черкаської області м. Золотоноша до 20-х рр. XX ст. входив до складу Полтавської губернії. За соціально-економічним розвитком на середину XIX ст. Золотоніський повіт був один із найвідсталіших повітів губернії. Ситуація докорінним чином почала змінюватися із початком роботи земства та виникненням низки громадських об'єднань. Одним із джерел, які дають нам уявлення про його роботу, про такі зміни є збережені місцеві друковані видання. У невеличкому містечку станом на кінець 1919 р. активно діяли три приватні друкарні, виявлення, не говорячи вже про систематизацію та аналіз, повного спектру продукції яких не сталося предметом уваги дослідників.

Зібраний матеріал є чи не першою спробою створення зведеного репертуару книжкової продукції м. Золотоноша. Нам відомо, що першопочатковий задум укладача полягав у створенні лише бібліографічного покажчика, але, згодом, у процесі роботи над матеріалом, стало зрозумілим, що потрібно розширити горизонти.

Основне завдання, яке поставила перед собою упорядник, а саме «виявлення книжкового репертуару/друкованої продукції типографій м. Золотоноша з 1887–1919 рр.», вважаємо цілком виконаним. Виправданим є і вибір хронологічних меж дослідження: 1887 р. – заснування першої приватної друкарні Б.М. Гольдберга, кінець 1919 р. – період встановлення радянської влади у місті, адже з 20-х рр. XX ст. розпочався період вже радянського книгодрукування, характерними ознаками було одержавлення системи книговидавництва, поступова змістова ідеологізація та фіксування видань Книжковою палатою України.

Збірка матеріалів відкривається краєзнавчим нарисом «Друкована книга у Золотоноші: історико-тематичний аспект», у якому О.Силка систематизувала виявлений матеріал за наступними групами: 1) книги, зміст яких відображає діяльність окремих установ Золотоніського земства; 2) книги, зміст яких відображає діяльність органів

місцевого управління; 3) книги, зміст яких відображає діяльність освітньо-навчальних закладів Золотоніського повіту; 4) видання земських працівників та 5) книги, зміст яких відображає діяльність громадських, фінансових та громадсько-політичних об'єднань Золотоніського повіту. Науково цінним для місцевого краєзнавства є подані відомості довідникового характеру, які доповнюють, а іноді вперше оприлюднюють статистичні та персональні данні.

У другій частині видання «Бібліографічний покажчик» О.З. Силка виявила та перевірила на «de visu» 272 золотоніські видання. І не лише виявила, але і систематизувала їх у хронологічний покажчик із додатковими іменним та предметним. Джерельною базою для створення довідника стали книжкові видання та листівки, які є наявними у фондах Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, Державної Російської бібліотеки (м. Москва), Російської національної бібліотеки (м. Санкт-Петербург) та ін. Цей розділ однаково цінний як для істориків, краєзнавців так і для дослідників в галузі краєзнавчої бібліографії.

До третьої частини «Золотоніська антологія» увійшли кілька до цього часу неперевідених текстів «золотоніських робіт» із біографічними нарисами про їхніх авторів – відомих у свій час культурних, громадських та політичних діячів. Це «Созвучия души» Юрія Светлого, «П'ять брисків пензля...» Олександра Грудницького та «Про землю» і «Українські революційні пісні» Михайло Злобенціва. Відзначаємо кропітку роботу О.З. Силки щодо пошуку матеріалів, які пояснюють факт, чому саме у Золотоноші були надруковані ці та інші видання.

Для нас, пріоритетним напрямком досліджень є антропологічно зорієнтована історія, яка ставить у центр дослідницького аналізу людину, її світобачення й поведінку. Займаючись історією повсякденності, відзначаємо в сучасній вітчизняній історіографії активно зростаючу тенденцію щодо появи людинознавчих студій та досліджень, які звертаються до проблеми «людини в історії». У цьому аспекті О.З. Силка провела вагомий підготовчу роботу, результати якої ми бачимо на сторінках «Золотоніського книгодруку». Вона збрала максимально повні персоніфіковані данні щодо автора чи упорядника кожної книги, встановила персональний склад кожної навчальної установи, громадсько-політичного об'єднання, видання про діяльність яких були опубліковані у Золотоноші. Загалом, на сторінках збірника зафіксовано понад 200 прізвищ людей, які працювали у місті та повіті.

Цікавою для нас виявилася інформація про те, що у Золотоноші були надруковані праці відомого у своїй галузі вченого-лісівода А.В. Новака, одного із активних членів київського відділу Російської монархічної партії І.Г. Храпаля, педагога-філолога М.А. Іустинова, знаного громадсько-політичного діяча С.П. Шелухіна, письменників Івана Тарасенка, В.С. Война, О.П. Островського та громадського діяча й видатного бандуриста М.О. Злобенціва (М.Домонтовича) та інших. Сподіваємося, що оприлюднений матеріал стане поштовхом до створення низки нових біографічних нарисів.

Переконані, що збірка «Золотоніський книгодрук» безперечно знайде свого читача серед краєзнавців і не лише Золотоніщини, але й інших регіонів. Вона може бути і певною відправною точкою у розробці українського краєзнавчо-бібліографічного напрямку.

* * *